

12-САБАҚ

ҒЫЛЫМИ МАҚАЛА ЖАЗУДАҒЫ «ӘДЕБИЕТКЕ ШОЛУ» БӨЛІМІ

Анықтама:

Әдебиетке шолу-бұл белгілі бір тақырып бойынша ғылыми дереккөздерге шолу. Онда қолданыстағы зерттеулердегі сәйкес теорияларды, әдістерді және олқылықтарды анықтауға мүмкіндік беретін ағымдағы білімге сыни шолу қамтылады.

Көптеген зерттеушілер өздерінің зерттеу жұмыстары үшін әдебиеттерге шолу жазуға келгенде қиындықтарға тап болады. Әдебиеттерге шолу-бұл белгілі бір тақырып бойынша бүгінгі күнге дейін бар негізгі ақпаратқа жан-жақты тоқталу. Зерттеу тақырыбын таңдаған кезде, әдетте, зерттеу бағытында жасаған алғашқы қадамыңыз осы тақырып бойынша жарияланған алдыңғы (іргелі) зерттеулерді қарастыру болып табылады және бұл сіздің мақалаңызда да қамтылуы тиіс. Әдебиеттерге шолу - бұл сіздің зерттеу идеяңыздың тіректерінің бірі, өйткені ол сіз зерттеп жатқан зерттеу мәселесінің контекстін, өзектілігін және фонын қамтамасыз етеді.

Әдебиетке шолу түрлері

Әдебиетке шолу бөлімін эксперименттік және теориялық деп бөлуге болады. *Эксперименттік әдебиеттерге шолу* негізінен белгілі бір тақырып бойынша барлық қол жетімді ақпаратқа шолу жасауды және жұмыс істеу керек олқылықтарды сыни тұрғыдан талдауды білдіреді. Бұл тұрғыда ол кез-келген ғылыми жобаның алғашқы эксперименті болып табылады. Шолу неғұрлым кең болса, зерттеу жобасы соғұрлым дәл және жүйелі болады.

Теориялық әдебиеттерге шолу екі кезеңнен тұрады:

1. Бар әдебиеттерге шолу жасап, сыни тұрғыдан оқу.
2. Сіздің шолуыңыздың мәнін ұйымдасқан түрде қорытындылау және нақты көрсету: бұл теориялық шолу деп аталады.

Әрбір зерттеу мақаласы зерттеу тақырыбына кіріспеден басталады. Бұл мақала үшін әдебиеттерге шолу жасайды. Шолудың негізгі мақсаты - оқырмандарды аталған зерттеуді жүргізу қажеттілігімен таныстыру. Әдебиеттерге шолу Google Scholar, PubMed және т. б. сияқты тиісті онлайн дерекқорлардағы негізгі кілт сөздерді пайдалана отырып, әдебиеттерді мұқият іздеуден басталуы керек.

«Әдебиеттерге шолу» бөлімі әдетте келесі бөлімдерден тұрады:

I. «Әдебиеттерге шолудың» кіріспе бөлімі

- Кіріспеде Әдебиеттерді шолудың бағыты мен мақсаты, тақырыбыңыз анықталуы керек. Егер сіздің зерттеуіңізді қамтымайтын тұстар болса, оны осы жерде атап өтіңіз.

Мысалы:

Дене бітімі мен сыртқы келбетке қатысты проблемалар бұқаралық ақпарат құралдарын тұтынумен байланысты, бұл әсіресе жас әйелдер арасында кең таралған. Тақырып кеңінен зерттелгенімен, бұрынғы талдауларда TikTok сияқты әлеуметтік желілер қамтылмай, негізінен бұқаралық ақпарат құралдарының әсеріне ғана назар аударылды. Бұл мақалада әлеуметтік желілердің әсері, әсіресе суреттер мен жасөспірімдердің дене бітімі мен сыртқы келбетке қатысты психикалық денсаулығына әсері қарастырылады.

II. «Әдебиеттерге шолудың» негізгі бөлімі

Негізгі бөлімде зерттеу дизайны мен қорытындыларына баса назар аудара отырып, әрбір дереккөздің қысқаша мазмұны мен сыни бағасы беріледі. Сіз негізгі бөлімді әртүрлі тәсілдермен құрай аласыз:

- Хронологиялық: уақыт өте келе тақырыптың дамуын бақылайды
- Тақырыптық: негізгі тақырыптар төңірегінде талқылауды жүйелеп жазу
- Әдістемелік: тақырыпты ашуда қолданылған түрлі әдістемелік тәсілдердің қолданылу жолдарына талдау жасау
- Теориялық: әртүрлі теориялық көзқарастардың сіздің зерттеуіңізге сәйкес келуі немесе сол көзқарастарға қарсы пікірлерді талқылау.

Мысалы (тақырыптық және теориялық талдау):

Бірнеше эмпирикалық зерттеулер Facebook-ті қолданушылардың көп бөлігі жасөспірім қыздар мен және жас әйелдер деген тұжырым айтады (Tiggemann & Slater, 2013; Meier & Gray, 2014) (Smith, Hames, & Joiner, 2013; Fardouly et al., 2015; Коэн, Ньютон-Джон және Слейтер, 2017.) Шынында да, Голландия мен Тиммерманның (2016) жүйелі шолуы әйелдер мен еркектердің әлеуметтік медиа мен дене бейнесі арасындағы байланысты растады. Осы зерттеулердің барлығында денені бейнелеу мәселелеріне жалпы әлеуметтік медианы пайдалану емес, осы платформалардың визуалды және интерактивті аспектілерімен өзара әрекеттесу әсер ететіні туралы нақты дәлелдер бар.

III. «Әдебиеттерге шолудың» қорытынды бөлімі

Қорытындыда сіз әдебиеттен алған негізгі тұжырымдарды қорытындылап, олардың сіздің тақырыбыңыз үшін маңыздылығын, сондай-ақ болашақ зерттеулердің жалпы қорытындылары мен бағыттарын атап өтуіңіз керек. Оқырманға сіз қараған әдебиеттің сіздің зерттеуіңізге не үшін қатысы бар екенін түсіндіру үшін тақырыпты және қамту аясын нақты көрсетуді ұмытпаңыз.

Ескерту: Қорытынды бөлімде Кіріспеде қозғалған мәселені қайта жазып, соның шешімі әдебиеттерде табылды ма, әлде жоқ па немесе толық емес деген сұраққа жауап бересіз.

Мысалы:

Тақырып аясында бұрын-соңды жүргізілген зерттеулер, негізінен, бұқаралық ақпарат құралдарын тұтыну мен дене имиджінің проблемалары арасындағы байланысты талдауға емес, тек тұтыну жиілігін зерттеуге бағытталған. Ал көп зерттеулер БАҚ-тың адамның өз дене бітіміне деген психологиялық көзқарасына қатысты байланыстың бар екенін көрсеткенімен, Instagram Stories және TikTok сияқты лезде бөлісу технологияларының пайда болуы көтеріліп отырған проблемаға қалай әсер еткенін нақты көрсетпеген.

IV. Әдебиеттер тізімі

- Әдебиеттер тізімінде мәтінде айтылған әрбір дереккөз үшін дұрыс, толық дәйексөз мақаланың соңында беріледі. Бұл тақырып алдағы аптада қарастырылады.
- Хронологиялық, тақырыптық

1-тапсырма. Берілген мәтінді «Әдебиетке шолу» бөліміне байланысты құрылымдық талдау жасаңыз. Байланыстырушы сөздерді табыңыз.

Мақаланың жазылуына теориялық негіз болған әдебиеттер бойынша қарастырап болсақ, ең әуелде мемлекеттердің әлемде пайда болуы және олардың даму кезеңдерін Р.С. Мырзабекованың “Әлем өркениетінің тарихы” атты оқу құралынан табуға болады. Оқу құралында мемлекеттердің пайда болуының уақыты мен үдерісі әлемнің әр аймағында қалыптасқан саяси-әскери, қоғамдық-экономикалық даму деңгейіне тығыз байланысты болғанын аңғаруға болады. Ер тарихи кезеңде қалыптасқан мемлекеттердің құрылымы мен аумақтық тұтастығының түрліше болып отыруы қазіргі кездегі мемлекеттердің сипаттарымен сәйкес келіп отырған. Р.С. Мырзабекованың еңбегінен мемлекеттердің пайда болуының негізгі алғышарттарын, түрлерін, даму және күйреу себептерін пайымдадық. Оразалы Сәбденнің “Ойлы кітап” немесе Қоғамды жаңғырту ілімі аталатын XXIX томдығында Қазақстанның 30 жылдық даму тарихындағы дамуымен қоса, проблемаларын және осыкедергі келтіруші мәселелерді қалай шешу жолдарын қарастырдық. Ә.Бейсенова, А.Самақовалардың бірлескен авторлығындағы “Экология және табиғатты тиімді пайдалану” оқулық-ғы бойынша Қазақстанның жалпы табиғат жағдайы мен табиғи ресурстық әлеуетін сон-дай-ақ экономиканы дамыту барысында қалып-тасып отырған экологиялық мәселелерді және оларды шешудің жолдары қарастырылған. Біз өз мақаламызға осы оқулықта айтылған Қазақстанның геоэкономикалық әлеуетінің негіздерін салыстырмалы түрде пайдалануға тырыстық. Ал Ekaterina Grigoreva, Liliya Garifova авторлығындағы “The economic security of the state: the institutional aspect Procedia Economics and Finance” атты ғылыми зерттеу мақаласы арқылы мемлекеттің тұрақты дамуы үшін саяси тәуелсіздіктің маңызды екендігін және мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіндегі көптеген факторлардың ішінде экономикалық қауіпсіздіктің аса маңызды екеніне теориялық негіз қаладық. Осы негіз арқылы Қазақстанның тәуелсіздікті мәңгілік етудегі ұлттық эконо-миканы барынша дамытудың басты қажеттілік екенін талдап көрсетуге тырыстық. Бұл әсіресе, Ресей мен Украина арасындағы соғыс жағдайына байланысты Батыс елдері мен АҚШ-тың Ресейге салған санкциялары салдарынан отандық өндірістің зардап шегіп отырған қазіргі жағдайында барынша айқындала түсіп отыр. Мақаламыздың жазылуында тағы бір маңызды теориялық тұрғыда негіз болған әдебиеттің бірі Ma Haitao және Sun Zhan авторлығындағы “The Measurement of Comprehensive Urbanization Level and Its Dynamic Factors in Five Central Asian Countries” атты еңбегі. Scopus базасында жарық көрген бұл ғылыми мақаладан Орталық Азиядағы 5 мемлекеттің жалпы экономикалық және әлеуметтік даму жағдайы зерттелген. Соның ішінде Қазақстанның аймақ елдері ішіндегі әлеуеті баса көрсетілген. Бұл еңбек біздің мақаламызда Қазақстанның экономикалық және әлеуметтік мүмкіндігін бейнелеуде өз үлесін қосты. Мақаламыздың алға қойған мақсатына сай, қажетті отандық ғылыми басылымдар мен мемлекеттік бағдарламалардың сондай-ақ анықтамалық сөздіктер мен электронды БАҚ материалдары да пайдаланылды.

2-тапсырма. Бұл бөлімді жазу барысында авторлардың пікірін дәл сол қалпы алуға тыйым салынады. Сол үшін біз перефраз жасау әдісін қолданамыз, яғни төл сөзді төлеу сөзге айналдырамыз. Үлгіге қарап отырып берілген сөйлемдерге перефраз жасаңыз.

ҮЛГІ:

Автор сөзі:	«Экономиканың дамуы өз кезегінде отын-энергетикалық ресурстарға деген сұранысты күшейтті». Сарқытқан Қ.
Перефраз:	1-нұсқа

	<i>Қ.Сарқытқанның айтуы бойынша отын-энергетикалық ресурстарға сұраныс экономикалық дамуының нәтижесі.</i>
	2- нұсқа <i>Экономикалық дамудың нәтижесінде отын-энергетикалық ресурстарға сұраныс артты (Сарқытқан, 2022: 12)</i>

Сөйлемдер:

1. Қ.Сарқытқан: Ал Ресей Федерациясына келер болсақ, Орта Азия елдері үшін оның ықпал-күші бұрыннан бар, әрі жалғасты сақталып отырған мемлекет (2023 ж., 24 бет).
2. Қ.Сарқытқан: АҚШ-тың аймақ-тағы әсерінің екінші кезеңі АҚШ қарулы күште-рінің Ауғанстанға келуімен басталды. Орталық Азияға бір табандап жақындаған алпауыт ел осы өңірдегі елдермен байланысын жан-жақты өркендете түсті (2023 ж., 24 бет).
3. Қ.Сарқытқан: Жалпы тәуелсіздіктің бірнеше түрі болады. Олар саяси, экономикалық, мәдени және ақпа-раттық-идеологиялық тәуелсіздіктер (2023 ж., 40 бет).
4. Қ.Сарқытқан: Екінші сөзбен айтқанда, капиталистік елдердегі аз санды адамдардың қолындағы байлық сол елдің ұлттық байлығын құрап отырған негізгі капитал деп айтуға болады. Байлар көп болса, мемлекеттің ұлттық байлығы да еселене түседі деген осы (2023 ж., 40 бет).

<https://bulletin-geography.kaznu.kz/index.php/1-geo/article/view/1333/798>

<https://bulletin-geography.kaznu.kz/index.php/1-geo/article/view/1155/730>

3-тапсырма. Төмендегі кестеге сәйкес өз мақалаңның «Әдебиетке шолу» бөлімін жазып шық.

1-кесте. Жазбас бұрын орындау керек тапсырма:

Тақырыбыңа сәйкес қарастырған бірнеше авторлар мен олардың еңбегін тізіп шық	
Авторлар сіздің тақырыбыңызға қатысты қандай тұжырым айтқан	
Ойы бір жерден шығатын авторлар	
Қарсы пікір білдірген авторлар	
Барлығын саралай келе сіздің құрған өз тұжырымыңыз	

2-кесте. Жазу барысында орындалатын тапсырма:

Кіріспе 1-2 сөйлем	
Негізгі бөлім (Хронологиялық, тақырыптық, әдістемелік, теориялық немесе аралас қолданса болады) 5-10 сөйлем	
Қорытынды 2-3 сөйлем	
Мәтін ішінде сілтеме беру Мысалы, (Мырзабекова, 2017:188) Бұнда (тегі, жыл, бет)	

